

moeibare taatheid. De wijze waarop de vragen werden gesteld, zóó dat toch verkregen werd wat men weten wilde, ondanks het verzet van den president; de taktiek van altijd weer conclusiën stellen, zoo vaak een stellige weigering het bereiken van zeker doel onmogelijk scheen te maken; de strijd voor de rechten der verdediging, van den eersten dag af tot den laatsten, en zelfs toen de sympathie der balie hem bijna geheel was ontvallen, met onverzwakten moed gevoerd; het voortdurend verzamelen van materiaal voor cassatie van het vonnis, indien Zola veroordeeld mocht worden — dit alles wekt de hoogste bewondering. Maar — al gold ook soms van zijn woorden, wat op de meeste Fransche redevoeringen en op de meeste advocaten-pleidooien toepasselijk is: *qu' il faut toujours faire la part de la phrase* — in nog zuiverder licht stond Labori, als hij uitbarstte tegen de wetsverkrachting waarvan hij getuige was, tegen de pressie die de hooge officieren op de gezworenen oefenden, of als hij den lof zong van den gesmaden en belasterden Zola, die hier nu zat als een arme beschuldigde, omdat hij zijn toevlucht had genomen tot geweld, het zelden geoorloofde geweld tegen alle machtigen des lands en tegen de verdraasde menigte voor een heilige zaak: de verdrukte onschuld of, indien dat niet, het vertrapte recht en de geschonden wet.

Naast hem Albert Clémenceau, de jongere broeder van den ex-député en publicist George. Een meer volmaakte aanvulling van zijn taktiek had maître Labori niet kunnen wenschen, dan hem door zijn jongen confrère werd verleend. Bij Labori's hartstocht, Clémenceau's koele en scherpe methode, steeds den draad vasthoudend, soms de vragen of uitroepen van zijn medewerker onderstrepend of toelichtend met onovertroffen zelfbeheersching. Zijn hoogsten triomf heeft Clémenceau bereikt in zijn verhoor van Esterhazy, die niet antwoorden wilde en hardnekkig zwijgen bleef, en altijd door tikten de koude vragen, als de vallende druppel op het hoofd van den gemartelde, neer in de stilte der rechtzaal, meer dan een half uur lang.

Gedurende hun meesterlijke samenwerking heeft het deze beide uitnemende mannen zeker wel het meest moeten hinderen, dat zij altijd door daalden in de sympathie van het publiek en, erger nog, in die van hun ambtgenooten. Het scheen soms, alsof zij beiden den kamp tegen het leger en het vaderland hadden aangebonden, alsof zij hier niet de strijders waren voor recht en wettelijkheid. Men liet het voorkomen, dat zij cosmopolieten waren, voor wie vaderlandsliefde een onbekend begrip was en dat zij niet ervoor terugdeinsden Frankrijk in gevaar te brengen, indien dit hun kans kon geven op succes.

De gezworenen. — Ziet ze daar zitten, de twaalf kleine burgers: een rentenier, een kantoorbediende, een tuinman, een smid, een winkelier, enz. Dat zijn de mannen die na veertien volle dagen van verhoor, pleidooi, requisitoir, repliek, moeten bepalen of Zola schuldig is aan het ten laste gelegde feit. Een vraag, gelukkig, op zich zelf van weinig beteekenis. Maar een vraag, die niet onbevooroordeeld door deze jury kan worden beantwoord. De chef van den generalen staf, generaal graaf de Boisdeffre, een der eerste personen in de Republiek, heeft hun met zooveel woorden te kennen gegeven,